

id signalement
n men conter-
e Yanaïsme-in-
en zijn in den
rgeleken bij de
alde lezing van
ndeling weinig
l, bedenke, dat
angt.

vende beweging
uwing van den
aren geworden
gekozen!), zich
lijke losmaking
e breuk in den
twikkelingswet
unny, de indivi-
zelf (74; 259).
liers ondergang
or een bezwij-
(in plaats van
eroliek (in de
dienst).

uwe leven dat
herboren man?
ende verschijn-

doen we een
staan en schep-
an het voorbe-
npore, het ge-
(immateriële)
dsultus; prijs-
echt, weerloos-
ijheid; mystiek
eerlijkt tot col-
g, Bakchische
k²); profetische
e op aarde van
e breuk met de
lich's worden
deze beweging
digt per defec-
weinig wordt
anti-christelijk
beweging hier
er zijn Gods in
uittreden, den
doorwerken.
den „sleutel“—
ieve inspiratie
welke wij ken-
muziek“ is de
nden der Yana-
rd in een „mu-
schijnsel biedt.
aan bezieling
Holiers bran-
s. Eén, of ver-
„dodigheid des
ons cultureel
Daardoor kwam
e geeft aan zijn
mogelijkheden
iet de woorden
tweede in aan-
brengster van
geweld aan!³
roman de con-
g primair. Se-
comt de auteur
en wereldsche,
samenleving-in-
een uitbeelding
leving toont en

een daarvan uitgaande daemonische verleiding. Dit probleem nu is naar mijn meening den auteur te machtig geworden. Het beteekent dan ook de quadratuur van den cirkel. Satan kan n.l. wel een schijnschoon scheppen, maar de ware schoonheid is uit God. En Yana brengt wezenlijke schoonheid. Het verlost ook de Kerk van banden des geestes.

Dit is mogelijk volgens den auteur: Holier is een Bileam, een Saul, een Judas. Hij is „rakelings langs het Christendom“ heengegaan. Vandaar, dat zijn inspiratie ook vruchten in Christus' wijngaard kan doen rijpen (o.a. bij de uit de beweging getreden Christenen), terwijl hij zelf door Satan zich laat drijven. Evenwel, hier blijkt, als ik goed zie, juist de zwakte van de conceptie. Bileam is zijns ondanks een profeet des Heeren en over Saul wordt de Geest des Heeren vaardig, zoodat hij in een anderen man wordt veranderd, en Judas heeft uit Christus' handen het Apostolaat ontvangen, met roeping en kracht om duivelen uit te werpen. Doch zoo staat het met onze valsche profeten niet; zoo mogen we het evenmin verwachten van toekomstige Holiers. En ware het anders, dan zou hun profetisch spreken zijn uit God. En ook dit is bij Holier niet het geval.

Zie, er ligt niets onwaarschijns in, dat de geest uit de diepte bijzondere gaven van artistieke zal mobiliseeren. Hij heeft dit al dikwijls gedaan. De Overste dezer wereld heerscht ook hier. Alleen maar, daemonische inspiratie produceert een 't zij min 't zij meer gedeformeerde schoonheid, een door verziekte aesthetica geïnfecteerde kunst. En dit juist toont Yana niet, naar de bedoeling van den auteur. Hier openbaart zich ware schoonheid. De droom van het Yanahuis, waarin de subtielste vervoering der gemeente en haar leider zich zoekt te materialiseeren, wordt door de uitgetreden Arcadiërs wel prijsgegeven voor de realiteit van het huis Gods. Maar Ries spreekt over dit laatste in de bewoordingen van den ouden droom en komt zelfs tot deze conclusie, dat die droom een „gebreklijke gelijkenis (had) met het Koninkrijk Gods, door Holier benaderd van de aesthetische zijde, en zo wel juist gezien, maar niet verstaan“ (239). Juist zooals Annie's laatste woorden Yana's beelddraak en stijl trouw reproduceeren (236; vgl. 100 en 183). Volkomen stemt hiernede overeen, dat Holier juist bij de Arcadiërs zijn visioen ontvangt van Het Huis.

We worden herinnerd aan de idealiseerende tekening die Augustinus van de „Platonisten“ ontwerpt: wel zien zij van een beboschten bergtop af het vaderland des vredes, ze kunnen slechts den weg daarheen niet vinden.⁴

Wanneer de auteur niettemin achteraf verklaart, dat de Arcadiërs een fout begingen met een soort Christelijke nabootsing van de Yana-beweging te geven en dan ook geen toekomst hebben⁵, is dit desavoueren van de Arcadiërs uit den tweeledigen opzet van het boek (in beeld brengen van aesthetische idealen en waarschuwen tegen Satanische verleiding) zeer goed te verstaan. Doch het boek zelf toont ons niet, dat Rijnsdorp Yana's schoonheidsidealisme wraakt. Integendeel: de „eer en heerlijkheid“ der beweging zal binnengedragen worden in het nieuw Jeruzalem. En Holiers stem is al heel moeilijk van Rijnsdorps stem te onderscheiden.

Doch mysticisme (en Yana leeft daaruit) beteekent: een ook aesthetisch bederf. Nergens betoont Satan zich levensvernieuwer.

De conceptie van den roman acht ik om deze, en meer, redenen weinig gelukkig, zijn opvoedende

4) Conf. VII, c. 21.

wustzijn de natuur volgt, en niet de natuur het bewustzijn.⁶⁰

In dat middelpunt vindt dan de levendmakende daad der wedergeboorte plaats.

...

Bijzonder klaar wordt deze fundamentele beschouwing omtrent 's menschen bestaan door Dr Kuyper ontwikkeld in zijn magistrale Stone-lezingen over „Het Calvinisme“.

Daar spreekt hij ervan, dat het menschenleven „in een punt van ons bewustzijn“ „ongedeeld bleef en nog in zijn eenheid ligt saamgevat“; van een „wortel, waarop alle stengels uitschoten“. Dat punt ligt „in de tegenstelling tusschen al het eindige in ons menschelek leven en het oneindige dat er achter ligt. Daar alleen is de gemeenschappelijke bron, van waaruit de verschillende stroomingen van ons menschelek leven opkomen en zich verdeelen“. In „het diepst van ons gemoed, op het punt waar dit gemoed zich voor den Eeuwige ontsluit, (vallen) alle stralen van ons leven als in één brandpunt samen.“⁶¹

God zelf schiep „de eenig wezenlijk religieuze expressie door het semen religionis (zaad der religie — A. K.) alleen in het hart des menschen“. „God zelf maakt den mensch religieus door den sensus divinitatis (gewaardwording van

waarde problematisch. Maar daarmee is niet alles gezegd. Behalve het wat komt ook het hoe voor de beoordeeling in aanmerking.

En dan zal men m.i. moeten constateeren, dat de stijl (om ons hiertoe te beperken) ongemeene qualiteiten verloont, die maken, dat het boek in dit opzicht den lezer kan verrijken. Deze stijl is op veel plaatsen oorspronkelijk, rijk aan plastiek, muzikaal, verrijkt, hoewel van oververfijning niet altijd vrij. Yana's omschrijven van alle geestelijk bezit in „muziek“ heeft hier symbolisch uitdrukking gevonden in een rythme en melodie van niet zelden treffende schoonheid.

Ergens heet het van de nieuwe kunst in haar aanvangsstadium: „(ze) deed geen grote gevoelens uit kooien springen, maar had toch voortdurend iets van het met vingerloppen aanraken van de huid van een levenden panter“ (39). Bij Holier is er sprake van „een bruidsvlucht der gedachten“ (64). Moelijk kon Yana's zoo sterk aan Plato (en Boutsens) herinnerend schoonheidsmysticisme fijner worden aangeduid. Elders: „was het niet veeleer te verwachten, dat na die eerste, korte bloeiperiode de bloesembladjes zouden versnooden, de bloemen zouden vervallen en verschrallen?“ (117). Ries wil niet meer zeggen, dan wat „belegen zielsbezit“ van hemzelf is (120). Jakobs teekent een affiche „dat aan ieder kunstgevoelige een Breitenriaanse stomp voor de borst gaf“ (131). Met felle contrastwerking: „Nauwelijks was de lente begonnen, of ze was al verdisconteerd en banaal gemaakt in krant en radio... Als op een culturele vendu stonden alle stijlen door elkaar. Het groene landschap was met auto's overkropen als met bladluizen. Maar in de kerken schreed de passie onzes Heren voort van statie tot statie, omgeven van vererend commentaar en vermaan, omzongen door oude profetieën“ (168/9). Beeldkeuze, zinsbouw en zinsmelodie werken voortreffelijk samen om de tegenstelling te typeeren tusschen menscheleke banaliteit en goddelijke majesteit.

Het directe domineert. De herfstvlucht lijkt hier niet, maar is „een natte verfdoo“ (217) en de eschdoorns hebben „bladeren van uitgeknijpt bruin pakpapier“. „Een vroeg aangesprongen lichtreclame aan de overkant mengde frambozenlimonade in het Blaakwater.“ (271)

Wie zoo schrijft, blijft niet altijd ver van de onzichtbare grens die loopt tusschen artistieke en manier. En wanneer hij dan bovendien nog een aesthetisch mysticisme als Yana brengt het woord geeft, zonder eigen positie daartegenover duidelijk te markeren (misschien zelfs zonder die goed door te denken) wachten over-raffinement en leeg gemaniëerdheid op hun kans. Zoo b.v. als gesproken wordt over „de verblekende poëtische formule, die de nevel soms boven vijfwater schrijft“ (238). Maar de duidelijkste illustratie vindt men vermoedelijk in de flijngesponnen fantasieën van het Yanahuis: „En als het huis leeg was en een gele avond viel, o droom die het bloed uit de wangen jaagt, dan zou er een heilig huiveren zijn. Dan leefde er een geluidloze storm in het huis. Dan rekten zich de sculpturen en trachten te zien naar het midden, wezen elkaar, wekten elkaar op, peinsden, tuurden, of traden luchtig voort in een dierend opgaan naar het midden. Een eeuwige muziek leefde in deze ruimten van buiten naar binnen en omgekeerd, een in- en uitademen van een vergeestelichte architectuur, waarin rumoer en stilte, beweging en rust, ruimte en benauwenis, geest en materie tot één was geworden“ (179). En verder: „...en die vondsten kropen weer bijeen, opdat elke vierkante centimeter bezielde en rijk, vrij en gehoorzaam, verstild en hartstochtelijk, onbezonnen en wijs zou zijn.“ (183).

het Eeuwige — A. K.) die Hij spelen laat op de snaren van zijn hart.“⁶²

Sprekend over het intellectueel, het ethisch, het religieus⁶³ en het aesthetisch leven van den mensch, betoogt Dr Kuyper dat deze levensuitingen van den mensch elk over een eigen sfeer beschikken. „Deze sferen nu loopen evenwijdig en mogen daarom niet de éne uit de andere worden afgeleid. Het is éénzelfde beweging, éénzelfde drang, éénzelfde tinteling in den mystieken wortel van ons aanzijn, die in deze vierderlei vertakking openbaar wordt“. Hij spreekt verder van den „stam van ons leven“, waaruit de takken voortkomen. En de eenheid van conceptie, die er op de vier genoemde terreinen, in de vier genoemde sferen moet en kan bestaan, kan „in het eindige“ alleen „op dit éne punt“ gevonden worden, waar ons leven uit de bron van het Oneindige opwelt.⁶⁴

Duidelijk blijkt aldus, dat in Kuyper's denken de gedachte aan een „centrum“, een „kern“, een „wortel“, een „middelpunt“, een „stam“ van het menschenleven een groote plaats heeft ingenomen.

Alle menschenleven komt uit dien „wortel“ op. In dien wortel is het van God afgevalen en wordt het uit genade, door een wonder Gods, weer in

52) Idem, p. 39/40.

53) Religie moet hier opgevat worden als aanduidend de bewuste verhouding tusschen God en den mensch. Vgl. p. 66.

54) Idem, p. 135.

Op zulke plaatsen wrekt de onzuiverheid der conceptie zich naar mijn meening in den taalvorm.

Wat evenwel bijzonder in den stijl de aandacht verdient, is het muzikale, speciaal de rhythme. Men leze uit dit oogpunt de boven geciteerde passage over de lente nog eens na. We veroorloven ons nog een paar voorbeelden aan te halen.

Holier gaat met zijn vrienden musiceren. De aanvang van het spel is doodgewoon, zooals men reeds aan het nonchalant aflopende rythme hoort: „Holier zelf moest de woorden voordragen en de maat slaan, dat was wel wat lastig, maar de muziek was nu de hoofdzaak. Zo begonnen ze dan maar“. Maar al spelend komen de musici er in: „ze speelden goed, ze leefden mee“ (U U U U U U U U U U). Dan, als allen door Holiers bezieling worden aangegrepen, spelen ze „hachelijk vrij, wonderlijk een“ (U U U U U U U U U U) en dan: „De vaart nam toe, Holier werd bewegelijker, verrukking brak door: een garf van virtuoos wervelende stemmen, doorschetterd van vurige trompettonen, richtte zich op, wankelde en waaierte prachtig uiteen“. (21/2). Men hoort de klanken als een fontein opsputten om, eenmaal het hoogtepunt voorbij, rhythmisch neer te droppelen. (U U U U U U U U U U). Het ware verleidelijk nog veel meer te citeren, maar we moeten ons beperken. Nog één voorbeeld: men vergelijk eens het veerende, bezielde rythme van de als volgt aanvangende passage op pg. 34: „Het nieuwste avontuur is dat van de geest“ met de donkere, zware muziek waarop de auteur Annie's dichterlijk gebed om den Geest heeft getoonzet: „verzen... dreigend van toon en toch zo geweldig van een donkere vervoering, dat hier geen muziek bij kon gehoord worden, omdat dit zelf rijpe muziek was, die in haar zwaarte opwoog tegen al wat was gezegd“ (52).

We zien in Eldert Holier een niet geslaagd, maar van respectabel kunstenaarschap getuigend boek.

K.

R. J. D.

OPVOEDING EN ONDERWIS

„De grenzen van de bevoegdheid der Overheid.“

Over dit onderwerp werd op de Schoolraadvergadering in de Paaschweek gehandeld. Prof. Rutgers zou er over refereeren, maar deze was verhinderd en werd vervangen door Prof. Waterink.

Eigenlijk is het onderwerp wat beperkter dan boven is geformuleerd. 't Ging namelijk over die bevoegdheid op didactisch gebied. In hoeverre mag de Overheid zich ook bemoeien met het leerplan van de bijzondere school? Deze vraag had zich den laatsten tijd toegespijst, doordat de inspectie in de Noordelijke Hoofdingspectie een leidraad voor enkele vakken had gegeven, die aan de verschillende scholen had toegezonden en besprekingen hield over de daarin aangegeven wenken.

Daartegen waren bezwaren gerezen. Sommigen meenden, dat de inspectie hierin te ver ging. Deze had wel toezicht te oefenen, moest van de opgedane ervaringen wel rapport uitbrengen, maar mocht verder geen initiatief nemen. Dat zou de vrijheid van het onderwijs te veel inperken.

Bij de onderwijsbegroting is deze zaak ook reeds aan de orde gekomen en de Minister maakte duidelijk, dat de taak van de Rijksinspectie toch wel wat verder gaat dan die van zwijgend getuige te zijn.

zijn gemeenschap gebracht. Van uit dien wortel wordt het dus beheerscht.

Aldus maakte Dr Kuyper ernst met het Schriftwoord, dat uit het hart zijn de uitgangen des levens.⁵⁵

Ook ten aanzien van deze fundamentele visie op den mensch en het menschenleven kon de Wijsbegeerte der wetsidee aan een Kuyperiaansche gedachtenlijn aanknoopen om die verder consequent door te trekken op het veld der wijsgeerige studie.

H.

C. V.

55) Vergelijk hierbij de uitspraken van een tweetal Gereformeerde exegeten.

Eerst van het Oude Testament: „Een ander hart.“ Nu is hart voor Israël niet geheel hetzelfde als voor ons. Israël ziet het zóó. De mensch is een ziel. Deze heeft een zichtbare zijde; wij noemen deze „lichaam“. Ook een onzichtbare zijde; wij noemen deze „ziel“. „Ziel“ in den zin van het O.T. is dus heel wat meer dan bij ons. Wanneer Israël nu die „ziel“ als werkend vermogen wil teekenen, als drang tot actie, dan spreekt het van „hart“. De „ziel“ werkt dus door het „hart“. Wanneer hier derhalve aan Israël een „ander hart“ gegeven wordt, wordt een geheel ander complex van wijsbegeeringen in uitzicht gesteld, zich uitend in een reeks daden.“ Prof. Dr A. Noordzij, Ezechiel, p. 128.

En van het Nieuwe: „Het hart is „het innerlijkste, albeheerschende centrum van ons geheele bestaan, geestelijk en lichamenlijk, naar denken, willen, voelen, handelen in vollen zin“. Prof. Dr S. Greijdanus, Romeinen I, p. 261.

50) Dr A. Kuyper, De Gemeene Gratie, II, p. 212, 213. Vgl. I, p. 255, 407.

51) Dr A. Kuyper, Het Calvinisme 2, p. 14.

„Ook bij den
tusschen het
van zijn leven
een middel-
g uitgaat, en er
uit het middel-
andrijving ont-
e niet plaats in
it, in die kern“.
yper zóór, zóór
ding van „zijn“
bewustzijn“; of:
e beide brengt
rum des levens
wedergeboorte.
ven diep door-
de zonde heeft
lscht, maar ook
it men nu op
elpunt van ons
oet wel en de
en evenzoo de
ddelpunt schui-
dan wat wereld
e bron waaruit
on waaruit ons
middelpunt, en
g, dat het be-

onderhevig, en ook
sterven toe.“ E.
op een wortel, een
relief.

Prof. Waterink haalde in zijn betoog aan wat Dr. Kuiper vroeger daarover gezegd had. Ook kon hij Prof. Rutgers nog sprekende invoeren, die zich met betrekking tot de onderhavige kwestie ook had uitgelaten in denzelfden geest, dat n.l. de Overheid wel degelijk een taak heeft in zake het peil van het onderwijs. De Overheid, hij gebruikte dit woord liever dan het woord Staat, moet waken, dat de cultuur van onze natie niet daalt beneden het peil van de ons omringende volken. Ons volk zou in den wedloop achter raken, wanneer de Overheid niet zorgde, dat ons onderwijs in al zijn geleidingen de jonge menschen behoorlijk toerustte met kennis en vaardigheid. Daarom aanvaarden wij ook, dat de Overheid het onderwijs grotendeels betaalt en daaraan haar voorwaarden verbindt. Tot richtige naleving van die voorwaarden gebruikt ze haar organen, in dit geval de inspectie. Deze kan daarbij geen ledig toeschouwer zijn, maar komt met haar raadgevingen en in geval van wetsovertreding met dwingende maatregelen.

Dit is onder ons altijd aanvaard, als een noodzakelijke vorm van Overheidsbemoeiing in zake onderwijs. Prof. Waterink achtte het geven van het leerplan of van den leidraad, hij had nog liever een anderen naam, nu niet een ding van zoo geweldige beteekenis. Als die leidraad, zoo zei hij, zulk een grooten invloed uitoefent, dan is dat onze eigen schuld, omdat wij dan zelf niet gezorgd hebben, dat we met de kwesties, die hier aan de orde komen, klaar zijn, vooral in verband met onze beginselen.

Ik geloof, dat hier de vinger wel op een wonde wordt gelegd. Onze eigen methodiek komt maar zeer langzaam op. Er is in eigen kring te weinig belangstelling voor deze dingen. Als de vereeniging voor Chr. Paedagogiek vergadert, zitten we met een dertig man. Nog erger: een eigen Paedagogisch Tijdschrift kunnen we maar met groote moeite in het leven houden. Wie het nuchter bekijkt, moet toch zeggen, dat een onderwijzer ook uit den leidraad, zooals die door de inspectie gegeven is, het goede kan nemen. Hij gaat die natuurlijk niet klakkeloos overnemen. Maar dat is ook heelmaal de bedoeling niet, naar de eigen verklaring van de inspectie. 't Is mijn overtuiging, dat wie zijn zelfstandigheid daarbij verliest, ze zeker al kwijt is, wanneer er een inspecteur in zijn school of in zijn klas verschijnt, die met kennis van zaken zijn werk bekijkt.

Van een opleggen van boven af, waardoor de vrijheid van den onderwijzer in het gedrag zou komen, mag hier geen sprake zijn. Dat weet de inspectie ook wel. Deze begrijpt best, dat, wanneer ze gaat voorschrijven, er niets van terecht komt. Maar wien de bloei van het onderwijs ter harte gaat, zal van alle kanten zoeken naar middelen, dat onderwijs beter te maken. En waar er zoo vaak geklaagd wordt over de blijvende resultaten, daar moet men toch graag de deskundigen in consult nemen, vrijblijvend.

Of er dan geen gevaren zijn? Die zag Prof. Waterink ook wel. Maar die kunnen we niet overwinnen door weg te kruipen. We mogen ook geen oogenblik vergeten, dat de Bijzondere School het grootste deel van de kinderen onzes volks heeft te onderwijzen. We moeten daarom staan aan de spits van onze volksontwikkeling. Overal leggen wij onze ooren te luisteren. We doen onze winst met alles wat we maar kunnen gebruiken. Het is inderdaad een lust om in het onderwijs te dienen. Overal ritselt het leven. Het grootste gevaar dreigt ons van de menschen, die de zaken maar willen houden, zooals ze nu eenmaal zijn. We moeten voort. Met behoud van vrijheid en zelfstandigheid doen wij onze winst met de studie en de ervaring ook van anderen. Ik zou het dezen keer zoo willen zeggen:

"Weest bij en hebt ruggegraat."

Gr.

G. MEIMA.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

De Christelijke Boodschap in een Niet-Christelijke Wereld.

VII.

In de hoofdstukken V tot VII van zijn in deze artikelen besproken werk geeft Kraemer een meesterlijke teekening van de niet-Christelijke levenssystemen in het verleden en in het heden. Het zou ons te ver voeren, wanneer wij daarop nader zouden ingaan. Slechts een enkele opmerking over de indeeling der godsdiensten in „naturalistische” en „profetische” godsdiensten, een verdeeling, die Kraemer ook heeft verdedigd en toegelicht in zijn inaugurele oratie.¹⁾ Nu is het waar, dat er een groot verschil is tusschen de heidensche godsdiensten enerzijds en Jodendom, Christendom en Islam (de „profetische” godsdiensten volgens Krae-

mer) anderzijds, maar vooreerst is zulk een tweedeeling zuiver relatief en gebaseerd op uitwendige verschijnselen. Een principiële indeeling zou het Christendom moeten stellen tegenover al de verschijningsvormen van de pseudo-religie en dus ook tegenover Jodendom en Islam. Bovendien is de benaming „naturalistisch” en „profetisch” m.i. niet erg gelukkig. Beide termen zijn enerzijds te eng (want het Buddhisme bijv. is meer dan naturalisme en het Christendom is met den term „profetische godsdienst” slechts naar één bepaalde zijde gekarakteriseerd), anderzijds te ruim (want ook in het Mohammedanisme, om een voorbeeld te noemen, zijn, phaenomenologisch gesproken, allerlei „naturalistische” elementen aan te wijzen en omgekeerd ontbreken in de meeste „naturalistische” godsdiensten de profetische trekken niet). Uit deze indeeling blijkt m.i. duidelijk, dat Kraemer, hoewel telkens weer pleitend voor een Bijbelsche beschouwing van de niet-Christelijke godsdiensten, toch de phaenomenologische methode in zijn behandeling van de godsdienstgeschiedenis niet los wil laten en dan blijft het een hinken op twee gedachten. Een Bijbelsche (d.w.z. op Gods openbaring berustende) beschrijving van de godsdienstgeschiedenis der menscheit is m.i. alleen mogelijk, wanneer wij de abnormale ontwikkeling van de „theologia naturalis” plaatsen tegenover de normale ontwikkeling, de pseudo-religie tegenover de openbaring Gods, het heidendom tegenover het Christendom. En dan moeten wij niet daarnaast nog een andere „relatieve” indeeling geven, die met de principiële indeeling ten eenenmale in strijd is en noodzakelijk tot allerlei verwarringen leidt. Te spreken van „profetisme” in Jodendom en Mohammedanisme moge phaenomenologisch juist zijn, principiële mag men dit verschijnsel niet anders dan pseudo-profetisme noemen.

Deze verwarring treedt ook bij Kraemer op, wanneer hij, ook al weer in navolging van Barth, soms het Christendom, in overeenstemming met de principiële indeeling, voorstelt als de belichaming van de openbaring Gods (bijv. bl. 78), en dus het absoluut karakter van het Christendom poneert, waarnaar alle ander godsdienstig leven beoordeeld moet worden²⁾, maar bij andere gelegenheden (bijv. in het begin van het 8e hoofdstuk) stelt hij het Christendom, in overeenstemming met zijn relatieve indeeling, als historisch-empirische groothed op één lijn met de niet-Christelijke godsdiensten. Ik denk er natuurlijk niet aan om te ontkennen, dat er in het historisch-empirische Christendom veel openbaar wordt, dat den toets der Goddelijke openbaring niet kan doorstaan, en dat met de niet-Christelijke godsdiensten vergeleken kan worden, maar daarmee is het Christendom nog geen pseudo-religie geworden. We hebben dan te doen met een (soms vergaande) deformatie, waarop terecht de aandacht moet worden gevestigd, maar die zondige deformatie ontnemt aan het Christendom niet haar karakter van waren godsdienst, omdat Gods openbaring daarin blijft werken. In het Christendom, hoe ook door de zonde van de Christenheid verbasterd en verduisterd, worden toch Gods openbaringsdaden in roeping en wedergeboorte, in geloof en bekeering, in rechtvaardiging en heiligmaking openbaar. De Barthiaansche ontkening van het historisch karakter der openbaring heeft Kraemer ook hier, wellicht zijns ondanks, parten gespeeld.

Ik zou hierover nog wel veel meer willen zeggen, doch deze artikelenreeks mag niet te lang worden. Wij willen ons daarom, in overeenstemming met ons vroeger kenbaar gemaakt voornemen, beperken tot de behandeling van het achtste hoofdstuk, waarin het eigenlijke thema van Kraemer's boek, Christelijke boodschap in een niet-Christelijke wereld, principiële en praktisch behandeld wordt, en daarna nog enkele opmerkingen maken over het derde hoofdstuk, dat de dogmatische en ethische praemissen bespreekt, welke aan al de volgende beschouwingen ten grondslag liggen.

In het achtste hoofdstuk, beginnend met de behandeling van de Zendingsmethode, wijst Kraemer er op, dat de zending van politieke en sociale factoren (ook al zullen deze een rol blijven spelen bij den overgang van bepaalde volken tot het Christendom) geen gebruik mag maken, zooals in vroeger eeuwen vaak het geval is geweest. De zending mag alleen werken door zedelijke en godsdienstige overtuiging, en op die wijze de niet-Christenen dringen tot een beslissing. Doel van alle Zendingswerk is „het klaar en volhardend getuigenis in woorden en daden voor Christelijke waarheid en leven, en het opbouwen van levende Christelijke gemeenschappen, in vol vertrouwen aan God overlatend, wat Hij wil doen met het werk van Zijn dienaren” (bl. 287; zie ook bl. 292, 294 e.a.)

Daarbij wijst Kraemer er op, hoe totaal onjuist het is om het met allerlei Christelijke gedachten en idealen doortrokken heidendom te beschouwen als een soort rudimentair Christendom („embryonische Christendom”). De Brahma-Samaj-beweging bijv., die veel Christelijke gedachten in zich heeft opgenomen, is in het geheel geen „stepping stone”

tot het Christendom gebleken. Evenmin zijn Gandhi en Tagore, ondanks het feit, dat zij veel van hun ideeën aan het Christendom hebben ontleend, „ongedoopte Christenen”, zooals o.a. Fr. Heiler beweert. Het tegendeel is eerder waar. Zij hebben zich met deze gedachten te sterker in het Hindoeïsme verschanst tegenover het Christendom. Christen worden beteekent voor den Heiden niet een geleidelijken overgang, zegt Kraemer, maar een radicale breuk met het godsdienstig verleden. Het Koninkrijk Gods kunnen wij alleen door bekeering hinnengaan.

Dat komt bijv. heel sterk uit bij de bhakti-vromen in het Hindoeïsme. Van deze bhakti-vroomheid heeft men altijd gezegd, dat zij dicht bij het Christendom stond, omdat geloof en genade daarin een groote rol speelden. In de praktijk blijkt echter wel dat de bhaktas niet meer geneigd zijn tot overgang naar het Christendom dan de andere Hindoes. Eerder is het tegenovergestelde het geval. En Pandita Ramabai, de vrome Christin, die te midden van de Bhakti-religie was groot gebracht, zag haar bekeering als een volkomen breuk en wilde in geen enkel opzicht van aanpassing weten.

Als Kraemer daarom in dit achtste hoofdstuk van aanpassing („adaptation”) spreekt als de eenig goede zendingsmethode, bedoelt hij dat in geheel anderen zin.³⁾ Het Evangelie pasklaar maken voor de niet-Christenen werpt hij verre van zich. Maar wel moet het Evangelie worden gebracht op een wijze, die in de harten van de niet-Christenen weerklinkt, die voor hen verstaanbaar is. D.w.z., dat de zending bij zijn prediking rekening moet houden met heel de gedachtenwereld, waarin de niet-Christen leeft en zulke woorden en beelden moet kiezen, dat bij de hoorders geen misverstand omtrent de bedoeling kan ontstaan.

Een „crucial problem” noemt Kraemer het vraagstuk van de aanpassing. Het is de worsteling van de zending om de Christelijke waarheid zoo in de inheemsche talen tot uitdrukking te brengen, dat ze door de inheemschen niet kan worden misverstaan. Godsdienstig debat kan daarbij niet altijd worden vermeden al moet de hoofzaak blijven de thetische prediking van het Evangelie der verlossing voor al de levenssterreinen, waarop de niet-Christenen zich bewegen. Het „aanknoopingspunt” wordt daarbij gevonden in den persoon van den zending.

Aanpassing in dezen zin merken wij ook telkens op in het leven en in de prediking van Paulus. Den Joden is hij een Jood, den Grieken een Griek, d.w.z. Paulus houdt er in zijn spreken met de Joden (c.q. Grieken) ten volle rekening mee, dat hij met Joden (c.q. Grieken) te doen heeft. Hij past zich in zijn Evangelieprediking daarbij aan. Niet door van de eischen van het Evangelie iets af te doen, of door het Evangelie anders voor te stellen dan het is, maar uit groote liefde leeft hij zich geheel in in de levenssfeer en het gedachtenklimaat van zijn hoorders en verkondigt dan „in hun taal” hun het Woord Gods, „opdat hij eenigen van hen winnen mocht”.

Juist om de ware beteekenis van het Evangelie aan de niet-Christenen duidelijk te maken, is deze „aangepassing” noodig. Woorden als zonde en genade, heiligheid en gerechtigheid, liefde en toorn e.d. zullen in hun Bijbelsche beteekenis door de niet-Christenen niet worden verstaan, tenzij de zending in zijn prediking in alle opzichten zich aan zijn hoorders aanpast, d.w.z. bij zijn uitlegging met den gedachteninhoud van zijn hoorders rekening houdt, en de Bijbelsche begrippen met de niet-Christelijke gedachten-associaties confronteert.

Daarom hebben wij het bijvoorbeeld op Soemba noodig geoordeeld als theologisch vak in het leerplan op te nemen de bespreking van allerlei Bijbelsche begrippen, die tijdens de les met den inheemschen gedachteninhoud worden geconfronteerd. Alleen op die wijze kan (menschelijk gesproken) aan de niet-Christenen worden duidelijk gemaakt wat de eigenlijke bedoeling is van het Evangelie. Zoo vormt dit leervak een noodzakelijke schakel tusschen exegese en dogmatiek (en ethiek). Ook bij de behandeling der homiletiek wordt op het belang van zulk een „aangepassing” telkens weer gewezen. De zending (en ook de inheemsche helper), moet bij zijn prediking wel gebruik maken van woorden en uitdrukkingen, die reeds een eigen beteekenis hebben (ook Paulus en Johannes en de andere apostelen hebben dat gedaan; Kraemer geeft daarvan verscheidene duidelijke voorbeelden), maar hij dient zich daarvan bij de prediking dan ook terdege rekenschap te geven en door aan den Bijbel ontleende voorbeelden de Bijbelsche beteekenis der gebezigde begrippen zijn hoorders duidelijk te maken.

Nog twee belangrijke vragen bespreekt Kraemer in verband met deze „aangepassing”, n.l. te of wij het Evangelie moeten brengen in zijn oorspronkelijke, Bijbelschen vorm of in de historisch gegroeide, Westersche vormen, waarmede wij zijn vertrouwd geraakt, en 2e welke positie het Oude Testament in onze prediking behoort in te nemen. Daarover echter in een volgend artikel.

Kar.

H. B.

1) „De wortelen van het Syncretisme”, 's-Gravenhage, 1937.

2) Wat m.i. weer te ver gaat, want niet het Christendom, maar alleen Gods openbaring in de H. S. is normatief, ook voor het Christendom.

3) Om alle misverstand te voorkomen zou misschien het woord „attachment” (aansluiting) de voorkeur verdienen boven het woord „adaptation” (aanpassing).

Hoe funes
het „Kerkb
Die predi
makelij

Zij gaat
het ongel
sprekende
„hoorders
hooren, h
ten kom
moelijkhe

Doch de
deeld, en
Christus' l
mag voort
En daarom
immers a
afaan, zic
van den C
den overg
het is ind
ongeloovig
zinnigheid
wijze, zij
gen, van
Immers
kerk, wor
bij bondel
den voller
het geloof
in Gods k
de hypocr
van zoove
zijn...

Aan de
gen veel
Zij wor
aangepakt
ling van
dat ook
ze wanke
zulk een
van den
Hun gel
weer van
En... een
lijk gaan.
De tolle
wees mij
Daaron
gebracht
zekerheid
In zulk
geloofs ve

Wie zoo z
„kenmerke
Want die
lo, dat ik
gen Geest
Gods in Ch
ze, dat
deze allerg
looven.

Mocht de
van onze k

Een hoop
van zeer v
toren te ho
Zoo gaf D
sche Kerk
verkiezing

Ik geef h

Nu wij
van Calv
willen w
vatting g
voor onze

1. Het tel
stooteli
uitspra
rein is

2. Een tw
het sp
gierigh
meer v
gevaarl
door te
er van

3. Calvijn
soort
opgebo
bespleg
verborg
werken
moetin
een ge
wilsbes
en klim

4. Gods v
verkiez

5. De gr
te vind
gians
wil van
voor h
er ge
sprake